

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Иван Юстинианов Кочев

**за трудовете на гл. асистент д-р Лъчезар Перчеклийски
за участие в конкурс за редовен доцент по филология (български език –
история на езика), обявен в Държавен вестник за ЮЗУ „Н. Рилски”,
Благоевград (ДВ, бр. 55 от 19. VII. 2011 г.)**

Гл. асистент д-р Лъчезар Перчеклийски е единственият кандидат за участие в конкурса за доцент по филология (български език – история на езика), обявен в Държавен вестник за ЮЗУ „Н. Рилски”, Благоевград (Д. В. бр. 55 от 19. VII. 2011 г.).

Д-р Перчеклийски е изцяло възпитаник на Филологическия факултет към ЮЗУ, Благоевград – завършил е специалността българска филология (като магистър) през 2001 година, успешно защитил докторат и спечелил конкурс за асистент.

Представя се на настоящия конкурс за доцент с три книги: едната е отпечатаният дисертационен труд; втората – хабилитационният (с който сега кандидатства) и третата – в съавторство. Към тях трябва да бъдат прибавени и 18 статии, студии и рецензии, написани след защитата.

I. В докторската дисертация „Словообразователни категории и типове при съществителните имена в Троянския дамаскин от XVII в.”, както бях вече отбелязъл, Перчеклийски респектира с отличните си познания върху литературата по дамаскинология, излязла у нас и в чужбина. Същото се отнася и до информираността му в областта на теоретичното словообразуване – славянско и българско. В труда е извършена относително цялостна характеристика на субстантивните словообразователни категории и типове в паметника, като е направена и съпоставка със съответните категории и типове от различни периоди на историята на българския език. Разкрити са характерните начини за образуване на думи благодарение на полифункционалността на суфиксите. Очертани са основните тенденции в развоя на българския книжовен език на народна основа (XVII в.), който в словообразователно отношение хвърля мост между традиционния език и езика на Възраждането. Констатацията, че с книгата си д-р Перчеклийски се утвърждава като сериозен изследовател на историческото словообразуване, продължава да е в сила и в следващата монография.

Хабилитационният труд „Словообразуване на Nomina abstracta в евангелски паметници от X и XI в.” с подзаглавие в скоби „(С особен оглед към Мариинското четвероевангелие)” е свидетелство за това, че д-р Перчеклийски проявява непрестанен интерес към различни периоди от развоя на българския книжовен език. Сега той е насочил вниманието си към езика на старобългарските паметници от X и XI в., които стоят най-близо до първоначал-

ния Кирило-Методиев превод на богослужебните текстове (Мариинско, Зографско, Асеманиево, Ватиканско и Савово евангелие). Темата, която разработва, „Словообразуване на Nomina abstracta в евангелски паметници от X и XI в. (С особен оглед към Мариинското четвероевангелие)”, е изключително важна за периода IX–XI в., тъй като е свързана с процесите за надграждане на народния старобългарски език при издигането му и превръщането му в книжовен. Освен въвеждането на значително количество нови лексеми и значения за назоваване на неизвестни дотогава концепти, освен необходимите непреведени и калкирани гърцизми, двамата гениални братя кодифицират и такива словообразователни суфиксни, префиксни и суфиксно-префиксни структури (особено при отвлечените имена), които, макар и да са се срещали в диалектната реч, са били по-малко типични за нея. Така покрай народните старобългарски транспозиционни облици от типа *моръ*, *ковъ* и др. се засилва честотата на употреба на случаите с наставките *-(н)нѣ*, *-ѣство* и на техните деривати, т. е. на основните суфикси от категориите Nomina actionis et resultativa и Nomina essendi, с които се реализира словообразуването на отвлечените имена.

Българските говори и досега са съхранили облиците от двата типа – безсуфиксния и суфиксния, които са послужили като образци за старобългарските модели (става дума за такива названия като *мор*, *ков*, *тегоба*, *биен’е*//*биене*, *милост*, *девство* и др.). Също така в книжовния старобългарски език се е увеличил и броят на префиксните и префиксно-суфиксните формации, които продължават съществуването си и до днес: *потреба*, *раздел’ане* и др.

Това се отнася и до една голяма част от композитите, които, както доказват последните диалектоложки проучвания, имат подчертано народен характер, без да са книжовни калки от гръцки. В съвременните български диалекти цифрата им надхвърля 8000 случая.

Накратко, количественото разрастване на народните словообразователни модели за абстрактни имена в богослужебните текстове от IX–XI век предопределя появилата се вече лексико-морфологична *стилова* разлика (покрай посочените по-горе други различия) между новосъздадената книжовна и диалектна форма на старобългарския език.

Някои чуждестранни слависти, особено в последните няколко десетилетия, допускат съществена грешка (съзнателно или не), като противопоставят народната (и народностната) основа на Кирило-Методиевия език на книжовната, обявявайки първата за диалектнобългарска, а втората – за общославянска (църковнославянска, старославянска, староцърковнославянска и пр.). С това те смесват двете особености на старобългарския език: 1) етническата – че той е език на българската народност; и 2) функционалната (интернационалната) – че освен като език на българските славяни, той е използван като книжовен език и от други (руски, сръбски, моравски, панонски) славяни и

дори от неславяни (власи и молдовци), т. е. старобългарският език е литературен на цяла Източна Европа, като за нея той играе ролята на латинския за Западна Европа. По териториален обхват на разпространение старобългарският език е вторият писмен език (след латинския), а по време на възникване на континента – третият (след гръцкия и латинския).

Екстралингвистичните съображения на недобронамерените слависти рухvat под тежестта на огромните планини от факти, които предоставят излезлите досега старобългарски речници, използвани от д-р Перчеклийски, и особено обемистият „Старобългарски речник” на Института за български език при БАН, т. I (1999) и т. II (2009). В него срещу всяка книжовна старобългарска заглавна дума се привеждат новобългарските съответствия (предимно диалектни), които свидетелстват за лексикалната приемственост през различните епохи на българския език в неговия исторически развой.

Заслугата на д-р Перчеклийски се състои в това, че по един блестящ начин той доказва, че е налице и приемственост в областта на словообразуването, в случая на отвлечените имена – една от най-характерните особености при изграждането на книжовните езици. Авторът посочва, че интелектуализацията на речта през най-стария период е извършена пак на народна основа – чрез интензифициране на словообразователните способности и средства, че няма непреодолима „стена” между двете езикови форми, че и двете са еднакво народностни от една и съща езикова епоха – старобългарската.

В Увода на книгата д-р Перчеклийски се спира на проблема за връзката на старобългарския превод и значението на абстрактните имена за новоизграждащия се книжовен език, разглежда двете старобългарски преводачески школи – Охридската и Преславската и несъмнените качества на първия евангелски превод. „*Като стъпват върху здрава народна основа* – отбелязва Перчеклийски – първите просветители и техните последователи използват различни подходи за **обогаляване на книжовния език**. За да не се затъмни значението на първоначалния текст, при означаването на по-отвлечени понятия Кирил и Методий и техните ученици разчитат основно на *изковаването на нови думи* въз основа на *познати на славяните от българската група* морфологични елементи и народни начини на словообразуване (мутация, транспозиция, модификация), т. е. основното средство за обогатяване на старобългарския език във времето, в което са създадени първите книжовни преводи, е **словотворчеството**” (с. 12).

В методологично отношение д-р Перчеклийски използва най-результативните европейски постижения в славистиката – фундаменталните два тома на „*Tvoření slov...*” на М. Dokulil в Чехия, доразработката за *Nomina essendi* на полските изследователки (и най-вече на Grzegorzycykowa и Puzynina), изследването за словашките *Nomina abstracta* на F. Buфа. Умението на д-р Перчеклийски се състои в това, че той ни предлага словообразователната рамка, в която се вметват двете основни словообразователни категории, с понятията на които се оформя логическата категория *Nomina abstracta*: No-

mina actionis et rezultativa (с наставки -ннѣ, -нѣ, -ѣствнѣ, -ѣство – за среден род; -шь, -ѣ (-ѣ), -(н)тва, -остѣ, -ѣба, -ѣль, -ѣхъ – за женски род; -н (*-јъ) и -ръ – за мъжки род) и Nomina essendi (с наставки -остѣ, -нна, -ѣда, -отѣ, -ѣнн – за женски род и -нѣ, -ѣство, -ѣствнѣ – за среден род). Тук и към едните и към другите трябва да прибавим конверсиалните образувания. Проникновен анализ е извършил авторът, като е интерпретирал и названията с нееднозначна интерпретация, които преливат към други категории.

Перчеклийски се е справил много добре с обективно трудната задача да разграничи чистите абстрактни имена от резултативните с различна (по-голяма или по-малка) степен на абстрактност. Затова е използвал и графика-та, като е привел под линия и с други шрифтове онези названия, в които резултативността преобладава.

Умениято да обобщава проличава у автора в сводната голяма глава „Тенденции в словообразуването на Nomina abstracta в историята на българския език (въз основа на досегашните проучвания)” (с. 147–206). Както проличава от броя на страниците това е една втора и нова студия, хвърляща светлина върху изследванията по въпроса през различни периоди от развоя на езика: старобългарския, среднобългарския, новобългарския. През последния период прегледът се извършва в а) предвъзрожденската, б) възрожденската епоха както по отношение на съвременния български книжовен език, така и на диалектно равнище. Информираността на Перчеклийски е ограмна: не е подминат нито един автор, нито едно произведение.

Изводите, до които достига изследователят, са значителни. Той установява, че: 1) Абстрактната лексика е характерна както за книжовния български език (с по-голяма честота), така и за диалектния във всички езикови периоди; 2) Във всички епохи от българската езикова история отглаголните абстрактни имена са по-добре представени в сравнение с имената за качества и свойства; 3) Композитите също са характерни и за двете форми на българския език от всички епохи; 4) Названията за действия и за резултати от действия се образуват предимно от домашни суфикси (стари и нови). Под влияние на старата книжовна традиция и на руския книжовен език през Възраждането някои изчезнали в диалектите суфикси отново „се връщат” в словообразователната система на българския книжовен език, а други увеличават своето количество; 5) Основните суфикси за акционно-резултативните имена и за Nomina essendi са еднакви за всички епохи. В по-късно време се наблюдава активизиране на някои непродуктивни стари форманти (-ба, -еж, -ѣк) и заглъхване на чисто книжовни (-ие).

В общото „Заклучение” (189–206) са изведени основните мисли на труда. Новост обаче е илюстрацията на случаите чрез четивни таблици. Много приятно впечатление прави приложеният Индекс на анализирания в работата названия (с препратка към съответната страница). Списъкът на използваната литература (214–235) е прекалено обширен, но е показателен за ези-

коведската компетентност на д-р Перчеклийски, защото в повечето случаи посочените автори и заглавия имат отношение по темата.

Накрая бих искал да обобщя: д-р Перчеклийски нещо е овладял тънкостите на словообразователния анализ. Той прилага съвременни европейски методи при обработката на материала от петте старобългарски ръкописа. Езикът, въпреки използваната по-сложна терминология, е ясен и четивен; изводите – убедителни; стилът – безупречен. Изследването, посветено на изключително важната за нашето езикознание тема, е съществен принос в българското словообразуване.

Гл. асистент Перчеклийски е съавтор (заедно с Лилия Илиева и П. Петков) на книгата „Средновековни български новели. Тиквешки сборник. Текст и изследвания”, 182 с., издание на ЮЗУ, Благоевград, 2010. Той е автор на частта „Старозаветните сюжети в Тиквешкия сборник” (с.118–142). Предмет на по-конкретно изследване в Сборника са словата с библейски сюжети – цикълът от разкази за Аврам (Сара, Исак и Измаил), словата за Самсон, Йосиф, Давид и Илия. Известна част от тях са обединени под обща тема „Как пет жени погубиха целия свят”. „Целта – както отбелязва Перчеклийски – е тези сюжети да се сравнят с каноничните текстове от Стария завет, като на преден план се изведат основните различия между тях. Ще се потърсят и възможните причини за тези отклонения във времето, когато възникват тези вариации на библейските разкази и техните редакции, засвидетелствани в текста на Тиквешкия сборник” (с. 119).

Авторът извършва сравнение на текстовете стриктно в таблици в две колони, където се представят само факти от живота на героите в Тиквешкия сборник, при които има известни същностни или несъществени отклонения от текста в Библията. Приликите, които основно са запазени, Перчеклийски не разглежда, но отликите са специално посочени. Анализът върви по хронологията в Библията, а не въз основа на разказите в Сборника.

Проучването е извършено детайлно и компетентно. За всяко слово се привеждат многобройни особености. Посочена е и значителна литература. Определено може да се каже, че Перчеклийски има вкус към текстовите разработки, което е особено положителна черта на учения. Неговите изводи винаги са продиктувани от материала, а не от презумпцията и в този смисъл те имат траен характер.

Като дефект, произлязъл от несъгласуваност с другите автори, може да бъде посочена дисхармонията на термините, която е налице в книгата, взета като цялост. Докато доц. Илиева борава с термините „есета” и „новели” (терминът „новели” фигурира дори в заглавието на общия им труд), за да се разкрият новите тенденции в литературата от това време, т. е. тя да бъде показана като „модерна”, то използваните термини от Перчеклийски от типа на „апакрифи”, „библейски разкази” и пр., говорят за друга, по-плътна връзка с традиционното (досегашно) разглеждане на проблемите.

С интереса му към Тиквешкия ръкопис е свързано едно друго отделно проучване, публикувано в Сборник на филологическия факултет в ЮЗУ, Благоевград, 2011 г. Става дума за статията „Имена за лица в Тиквешкия сборник от края на XV в. (с оглед на словообразуването)”, в която е извършен анализ на имената за лица от словообразователните категории *Nomina agentis*, *Nomina attributiva*, Имена за носители на субстанциално отношение и *Nomina mota*.

Във връзка с апробацията са части от разгледаните трудове вж. точка В от представения от Перчеклийски списък на „Статии и студии”, и по-специално номерата на статиите 2, 3, 4, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 18.

Втората група от проучвания е посветена на Паисиевата история (вж. „Ахтаровият препис (преправка) от 1844 г. на Паисиевата история” – Сборник от конференцията, свързана с Паисиеви четения 2009, проведена под наслов „Език – литература – обществени институции”, (Пловдив, 26–27 ноември 2009), Пловдив, 2009, с. 96–120 и „Мястото на Ахтаровата преправка (от 1844 г.) на Паисиевата история сред преписите, произлизащи от Рилския царственик (от 1825” – приета за печат в Годишник на филологическия факултет, Благоевград, 2011.

Ахтаровата преправка (от 1844 г.) на преписа на Паисиевата история е слабо известна и следователно непроучена. Под името „Препис на Кънчо Стоянович” тя се съхранява в ЦИА. В статията се извършва графично-езикова характеристика с оглед на разкриване на особеностите ѝ на различните езикови нива. Прави се важният извод, че Ахтаровият царственик е отделна редакция на преправките на Паисиевата история, поради следните съображения: предговорът е компилация от увода на Историята на отец Спиридон и само второто предисловие на Паисиевата история. Прибавени са пасажки от Еленския препис от 1784 г. и илюстрации от Стематографията на Хр. Жефарович, които обаче имат значение за цялостната идея на произведението.

Третата група съставят статиите, свързани с трите теренни експедиции в Южна Странджа и Одринска Тракия (Р. Турция). Статиите са съавторски.

Първата статия е „Скален манастир край с. Соуджак, Визенско (в Р Турция)” – В: Юбилеен сборник на ФФ, Благоевград, 2009, 119–125 (в съавторство с Любка Ненова).

Втората статия е „Новооткрит писмен паметник при крепостта Хераклея край село Раклица, Лозенградско” – В: Годишник на Филологическия факултет. Т. 7, Благоевград, 2009, 260–268 (в съавторство с Драгомир Лалчев и Любка Ненова).

Третата статия е „Одринска Тракия – вековен кръстопът на древните балкански цивилизации” – В: Годишник на Филологическия факултет. Благоевград, 2010, 281–308 (в съавторство с Драгомир Лалчев и Любка Ненова).

Статиите са написани след трите теренни експедиции в Южна Странджа и Одринска Тракия (днес в Турция). Авторите заявяват, че интересите им са насочени към изследване на античното (тракийско) наследство. Същото се отнася и до проучването на паметниците от византийско-християнската епоха. С оглед на широките цели, които си поставя колективът, е повече от ясно, че в него трябва да бъдат включени и траколози и византолози.

Четвъртата група статии се отнасят до различни проблеми от историята на българския език. Тук е представена работата „Старобългарските имена от стари *es*-основи” – приета за печат в Сборник от конференцията, посветена на Паисиевите четения 2010 г., Пловдив.

Върху материал от Рилския дамаскин от XVII в. имената са подложени на анализ, който довежда до важния извод, че този склонитбен тип в среднобългарски и в народните говори има устойчив характер.

Продукцията на д-р Перчеклийски, въпреки че е създадена в последните години, е забелязана и цитирана в научния печат от колеги словообразуватели (доц. Ел. Кяева, гл. асистент Вл. Миланов), а книгата „Словообразователни категории и типове при съществителните имена в Троянския дамаскин от XVII в.” основно е рецензирана в сп. „Македонски преглед”, кн. 2, 2010 (от доц. Л. Василева).

II. Д-р Перчеклийски активно участва в научния живот в страната. (Тук няма да бъдат споменати имената на всички доклади, защото голяма част от тях вече са публикувани като статии и студии, които разгледахме). Ще отбележим следните участия в научни конференции в:

- София: „100 години от рождението на проф. Константин Попов” (29–30 ноември 2007);

- Пловдив: Традиционна научна конференция, свързана с Паисиевите четения, 2009, организирана от ПУ под наслов „Език – литература – обществени институции” (26–27 ноември 2009);

- Пловдив: Паисиеви четения (26–27 ноември 2010);

- Катарино: Паисиев семинар (7–8 октомври 2010);

- Благоевград: Международна славистична конференция по случай 10-годишнината на специалност „Славянска Филология” в ЮЗУ (3–4 декември 2004);

- Благоевград: Участие в Докторанския форум „Докторантите в диалог с науката” (22–23 октомври 2010);

- Благоевград: Участие в Юбилейна научна конференция в чест на проф. д-р Иван Кочев (3–4 юни 2010);

- Сегед (Унгария): Участие в международна научна конференция „Българският език и литература в европейското културно пространство: традиции и перспективи” (26–27 май 2011).

От приведения списък проличава, че почти всяка година през последните десет, д-р Перчеклийски е участвал в научни конференции в страната и по-рядко извън нея.

III. Невероятно голямо е участието на д-р Перчеклийски в научноизследователските проекти – осем на брой (вж. сведенията за научноизследователската и преподавателска дейност на гл. ас. д-р Лъчезар Перчеклийски). Тук ще изброя само имената на проектите „Културно-исторически паметници от античността и средновековието в Одринска Тракия” (I, II, III част); „Четвърт хилядолетие” История славянобългарска”; „Делото на Климент Охридски през погледа на съвременното поколение”; „Неизследвани средновековни писмени паметници от Ръкописната сбирка на Рилския дамаскин”; „Компютърни и интерактивни средства за исторически езиковедски изследвания”; „История и историзъм в православния свят”.

IV. Преподавателска дейност: От задължителните дисциплини д-р Л. Перчеклийски чете лекции и води упражнения (редовно и задочно обучение на различни специалности – Славянска филология, Балканистика, Педагогика на обучението по български и чужд език): Старобългарски език; История на българския език; История на българския книжовен език – задължителни дисциплини; Лексикална морфология (Словообразуване); Редакции на старобългарския книжовен език – избираеми дисциплини. Освен това води практически курс по Съвременен български език за чужденци по програма „Еразъм” и практически курс по български език на Балканистичния семинар в Благоевград.

Перчеклийски ръководи двама дипломанти от специалността Българска филология (в процес на разработване); участва в различни изпитни комитети; курсов ръководител е на специалността Педагогика на обучението по български и чужд език.

Той е участник в няколко редколегии: на Годишник на Филологическия факултет и на два юбилейни сборника.

В заключение трябва да повторя, че на конкурса гл. асистент д-р Лъчезар Перчеклийски се представя с обемна по количество и с висока в качествено отношение научна продукция. След публикуваната му като отделна книга дисертация, той е автор на още един самостоятелен и на друг в съавторство труд, а също така и на 18 студии и статии, цитирани у нас. Участвал е в 9 научни конференции в България (София, Пловдив, Благоевград) и в 1 в чужбина (Сегед, Унгария); работил е в 8 научноизследователски проекта; преподавал е по 7 дисциплини; води дипломанти; участва в различни комитети и е член на 3 редколегии (на Годишника на ФФ и на 2 юбилейни сборника). В методологично отношение следва най-добрите образци на европейските словообразователни школи (Чехия, Словакия, Полша, Русия). Д-р Перчек-

лийски е не само изключително адаптивен, но и проявява и творческа креативност в изследванията. Независимо от невероятната му ангажираност във факултета, той е един от най-продуктивните автори.

Всичко това ми позволява убедено да изразя своя положителен вот на д-р Л. Перчеклийски да бъде присъдено научното звание „Доцент” по обявления от ЮЗУ конкурс.

28. 10. 2011 г.
Благоевград

Рецензент: проф. д-р Ив. Кочев